

Рожнова Тетяна Євгенівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології та управління навчальними закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. У статті розкрито суть формування професійної компетентності у підготовці керівника навчального закладу, як одного з пріоритетних і динамічних проявів в контексті демократизації суспільства, розвитку ринкових відносин та зростання престижу професійної підготовленої та реалізованої особистості. Науково обґрунтовано поняття «компетентність», «професійна компетентність», розглянуто особливості формування професійної компетентності у підготовці керівників навчальних закладів з урахуванням сучасних вимог до системи управління освітою. Виокремлено компоненти професійної компетентності керівника ЗНЗ. Запропоновано шляхи формування професійної компетентності у підготовці студентів магістратури за спеціальністю: «Управління навчальними закладами».

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, компетенція, керівник навчального закладу.

Рожнова Татьяна Евгеньевна

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ РУКОВОДИТЕЛЕЙ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация. В статье раскрыта суть формирования профессиональной компетентности в подготовке руководителя учебного заведения, как одного из приоритетных и динамических проявлений в контексте

демократизации общества, развития рыночных отношений и роста престижа профессиональной подготовленной и реализованной личности. Научно обосновано понятие "компетентность", "профессиональная компетентность", рассмотрены особенности формирования профессиональной компетентности в подготовке руководителей учебных заведений с учетом современных требований к системе управления образованием. Выделены компоненты профессиональной компетентности руководителя ОУЗ. Предложены пути формирования профессиональной компетентности в подготовке студентов магистратуры за специальностью: "Управление учебными заведениями».

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, компетенция, руководитель учебного заведения.

Rozhnova Tetiana Yevhenivna

Formation of professional competence in the preparation of heads of educational institutions

Resume. The article deals with the notion of formation of the professional competence in preparing the head of the educational institution, as one of the priority and dynamic manifestations in the context of democratization of the society, development of market relations and growth of the prestige of professionally prepared and realized person. The concept of "competence", "professional competence" is substantiated scientifically. It highlights the peculiarities of formation of professional competence in the preparation of heads of educational institutions taking into the consideration modern requirements for the education management. The components of professional competence of the heads of general educational institutions are singled out. The ways of the formation of professional competence in training masters in the specialty "Management of educational institutions" are suggested.

Keywords: competence, professional competence, competency, the head of educational institution.

Постановки проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлена умовами інноваційного спрямування суспільних та освітніх процесів. Аналіз діяльності навчальних закладів засвідчує про те, що система управління навчальними закладами розвивається в єдиному процесі оновлення національної системи освіти. Аналіз наукової літератури та дисертаційних досліджень свідчить про посилення уваги науковців до вивчення основних тенденцій і специфіки підготовки кваліфікованих кадрів в Україні, організації системи управління навчальними закладами. Зміни, які відбуваються в суспільстві впливають не лише на загальні перспективи розвитку галузі освіти, а й висувають принципово нові вимоги до всіх її структур, зокрема до керівника освітнього закладу. Саме від керівника та його професійної компетентності залежить конкурентоспроможність закладу на ринку освітніх послуг і забезпечення якості освіти.

Аналіз досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Науково-теоретичні та організаційно-педагогічні основи управління в системі освіти докладно висвітлено у роботах С. Артюха, С. Батищева, Л. Ващенко, Л.Даниленко, А. Дьоміна, Г.Єльнікової, Л. Сергєєвої, Т.Шамової, О.Щербак, М. Ярмаченка та ін.

Різні аспекти проблеми формування професійної компетентності фахівців досліджували такі вчені як Н.Кузьміна, Дж. Куллахан, О. Пометун, Н.Тализіна, Р. Уайт (становлення та тлумачення поняття компетентності); Н. Бордовська, О.Дубасенюк, І.Зязюн, Є. Ісаєв, В. Радул (компетентність як необхідна складова компонента професіоналізму); Е. Зеєр, Е. Климов, А. Маркова, Н. Тализіна, А. Присяжна, С. Раков (ключові компетенції спеціалістів); В. Адольф, Є. Барбіна, Н. Бордовська, Т. Браже, О. Дубасенюк, М. Вачевський, А. Вербицький, І. Гушлевська, І. Зязюн, М. Кабардов, Н. Коломінський, С. Кубицький, А. Маркова, Н. Ничкало, Л. Петухова, С. Шишов (проблеми формування професійної компетентності фахівця); І. Бех, І. Богданова, Т. Браже, Л. Буєва, Б.Гершунський, О.Заболотська, Н. Кічук, В.

Маслов, О. Пехота (розгляд професійної компетентності через призму особистості спеціаліста).

Дослідженню проблеми розвитку професіоналізму та управлінської компетентності керівників ЗНЗ в системі післядипломної педагогічної освіти присвячені наукові праці В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Даниленко, Г.Дмитренка, О. Зайченко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, В. Маслов, В. Мельник, В. Олійника, В. Пікельної, М. Поташника, В.Семиченко, Т. Сорочан, О. Тонконогої, П. Третьякова, Г.Федорова, Є. Хрикова, П. Худоминського, А.Чміля, Т. Шамової та ін.

Однак на сьогодні в теорії управління ЗНЗ відсутній єдиний підхід до означеної проблеми. Різні вчені висловлюють своє розуміння управлінської діяльності та компетентності керівників ЗНЗ, що свідчить про наявність певних протиріч та динаміки наукових поглядів в умовах випереджального професійного розвитку педагогічних та керівних кадрів навчальних закладів у системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації [2; 4; 6; 7]

Гостро постає питання компетентісно-орієнтованої освіти, яке є центром уваги таких міжнародних організацій, як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організації європейського співробітництва та розвитку, Міжнародного департаменту стандартів та ін.

У доповіді міжнародної комісії з освіти ХХІ століття «Освіта: прихований скарб» Жак Делор сформулював так звані «чотири стовпи», на яких ґрунтується освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити. Зокрема, як зазначав Жак Делор, одне з вищезазначених понять складається з того, щоб «навчитися робити, з тим щоб набути не тільки професійну кваліфікацію, а й значно ширше – компетентність, яка надає можливість долати різноманітні чисельні ситуації та працювати в групі» [3;5].

Однак проблеми професійної компетентності в управлінні навчальним закладом ускладнюється на даний час у зв'язку з необхідністю оновлення теоретичного опрацювання його основ, оновлення науково-методичного

обґрунтування, визначення стратегічної спрямованості на кінцевий результат, урахування зовнішніх і внутрішніх факторів ефективного функціонування в швидкозмінному середовищі. Ці та інші причини обумовили вибір теми статті «Формування професійної компетентності у підготовці керівників навчальних закладів».

Мета статті: здійснити теоретичний аналіз управління, розкрити суть формування професійної компетентності в підготовці керівника навчального закладу, як одного з пріоритетних і динамічних проявів в контексті демократизації суспільства, розвитку ринкових відносин та зростання престижу професійної підготовленої та реалізованої особистості.

Завдання статті : виділити, розрізнити та науково обґрунтувати поняття «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», розглянути особливості формування професійної компетентності у підготовці керівників навчальних закладів з урахуванням сучасних вимог до системи управління освітою.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі суспільного розвитку головною характеристикою ХХІ століття стає визначення світовою спільнотою гуманістичного спрямування суспільства, його розвиток та інтеграція, перехід від управління за інтуїцією до наукового управління, яке стало потужним важелем у розвитку всіх сфер суспільства. Адже розвиток сучасного суспільства спирається на освіту як на основу прогресу людства. А це сприяє висуванню принципово нових вимог до всіх її структур, зокрема до керівника освітнього закладу. Саме від керівника та його професійної компетентності залежить конкурентоспроможність закладу на ринку освітніх послуг і забезпечення якості освіти. Механізми управління закладами освіти також потребують сьогодні модернізації новітніми інформаційними технологіями, інноваційним педагогічним інструментарієм та сучасним психолого-педагогічним супроводом. Отже, постає питання формування професійної компетентності у підготовці керівника закладу

освіти, здатного відповідати на сучасні запити суспільства в галузі освітнього менеджменту.

Л. Даниленко, Л. Карамушка вбачають у професійній компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу сукупність необхідних для ефективної професійної діяльності систематичних науково-філософських, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, предметних та соціально-функціональних знань і умінь, відповідних особистісних якостей. Відповідно авторами визначені такі компоненти професійної компетентності керівника ЗНЗ:

- *знання*, необхідні для педагогічної спеціальності або посади;
- *уміння і навички*, необхідні для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків;
- *професійні, ділові та особистісно - значущі якості*, що сприяють всебічній реалізації власних сил, здібностей і можливостей у процесі виконання функціонально-посадових обов'язків;
- *загальна культура*, необхідна для формування гуманістичного світогляду, визначення духовно-ціннісних орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості;
- *мотивація професійної діяльності* [9].

Професійну компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу В. Маслов розглядає як систему теоретико-методологічних, нормативних положень, наукових знань, організаційно-методичних і технологічних умінь, необхідних особистості для виконання посадово-функціональних обов'язків, а також відповідні моральні й психологічні якості. З цих позицій дослідник кожному функцію управлінської діяльності керівника ЗНЗ визначає певним обсягом знань та класифікує таким чином: методологічні, нормативні, загальнотеоретичні (психолого-педагогічні), організаційно-методичні, конкретно-посадові [7] .

Т. Сорочан вбачає змістову сутність професіоналізму управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу у таких компетенціях:

- *функціональна* компетенція, що полягає у відтворенні традиційного для школи управлінського циклу та володінні вміннями здійснювати управлінські функції;
- *соціально-педагогічна* компетенція, що полягає в управлінні школою як соціальною системою;
- *соціально-економічна* компетенція, що полягає в управлінні школою в умовах ринкових відносин, оволодінні менеджментом і маркетингом в освіті;
- *інноваційна* компетенція, що полягає у спрямованості на розвиток педагогічної системи школи шляхом опанування інновацій;
- *фасилітативна* компетенція, що полягає у спрямуванні творчої діяльності педагогів на створення оригінальної освітньої практики [12]

Компетентність – це інтегративна характеристика особи, що відображає готовність і здатність людини мобілізувати набуті знання, вміння, досвід і способи діяльності та поведінки для ефективного вирішення завдань, які виникають перед нею в процесі діяльності. Компетентність означає стійку здатність до діяльності зі знанням справи, що включає: глибоке розуміння суті виконуваних задач і проблем, що розв'язуються; знання досвіду, що наявний у даній галузі, активне володіння його кращими досягненнями; уміння вибирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і вносити корективи в процесі досягнення цілей [1].

Категорія «професійна компетентність» визначається головним чином рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованими прагненнями до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи [2].

Професійна підготовка керівників навчальних закладів в Україні здійснюється у системі вищої та післядипломної освіти відповідно до

Галузевого стандарту вищої освіти України «Підготовка магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.00009 «Управління навчальним закладом»» [11] (далі – Стандарт). Діючий нині вітчизняний Стандарт затверджено Міністерством освіти і науки України у лютому 2006 року. Стандартом визначено цілі та зміст професійної підготовки, а також вимоги до фахівця кваліфікації 12 «Керівник підприємства, установи та організації (у сфері освіти та виробничого навчання)». До переліку посад зазначеної кваліфікації належать керівники навчальних закладів усіх рівнів освіти – від вищої до дошкільної та позашкільної. До об'єктивних чинників, які впливають на рівень компетентності керівників навчальних закладів, Стандартом віднесено наявність вищої освіти та стаж педагогічної діяльності (не менше п'яти років). Важливо підкреслити, що Стандарт використовує окремі засади компетентісно-орієнтованого підходу, зокрема, у документі констатується актуальність вимог до компетентності керівника навчального закладу, яка розглядається як «необхідний обсяг і рівень знань та досвіду у певному виді діяльності» [11, с. 6].

Стандарт окреслює, по суті, діюче контекстне поле для професійної підготовки керівників навчальних закладів в Україні. Аналіз документу на предмет його спрямування на формування лідерських компетенцій у керівників навчальних закладів, що є актуальним у нашому дослідженні, дозволив виявити певні особливості та зробити важливі висновки.

По-перше, констатуємо, що Стандарт зорієнтований на адміністративно-менеджерську парадигму управління. Це підтверджується, зокрема, розумінням

управлінської функції як такої, що «спрямована на досягнення поставленої мети, забезпечення сталого функціонування і розвитку систем завдяки інформаційному обмінові» [11, с. 5]. При цьому останнє здійснюється шляхом зворотного зв'язку (від об'єкту управління) та у вигляді директивних рішень (до об'єкту управління). Крім того, у переліку функцій керівника навчального закладу, окресленому Стандартом, явно домінуючими є функції

адміністративно-контролюючого спрямування. Освітньо-професійна програма підготовки – складова Стандарту – при визначенні обов’язкового змісту модулів фіксує їх орієнтацію на зміст умінь (тобто констатуємо домінування вміннєвих компетенцій).

Відповідно до програми підготовки „Управління навчальним закладом” магістр є фахівцем з високим потенціалом фундаментальної та професійної освіти, здатним виконувати управлінську діяльність, працюючи у закладах освіти різних рівнів акредитації та виробничого навчання всіх форм власності.

За навчальним планом студенти магістратури вивчають такі дисципліни циклу професійної та практичної підготовки: „Правові аспекти управління навчальним закладом”, „Теорія організації”, „Менеджмент організації”, „Керівник навчального закладу”, „Управління навчальною та виховною діяльністю”, „Управління фінансово-економічною діяльністю”, „Управління інформаційними зв’язками”, „Техніка управлінської діяльності”, „Освітні технології”, „Психологія управління” та ін., а також дисципліни циклу самостійного вибору вищого навчального закладу та самостійного вибору студента. Вивчення дисциплін забезпечує формування у магістрів системи знань, необхідних керівникові загальноосвітнього навчального закладу а також здійснюється формування професійної компетентності менеджера освіти.

В. Мельник зазначає, що теоретичне усвідомлення терміна „компетентність” дає можливість зробити такі висновки у сфері управлінської підготовки керівника ЗНЗ:

1. Компетентність керівника ЗНЗ передбачає постійне оновлення професійних знань, умінь і навичок у процесі підвищення кваліфікації та практичної діяльності, оволодіння новою інформацією для успішного застосування в конкретних умовах, тобто володіння оперативними і мобільними знаннями.

2. Компетентність керівника ЗНЗ – це не лише володіння знаннями, але потенційна готовність вирішувати завдання зі знанням справи. Компетентний керівник має не лише знати сутність проблеми, але й вміти вирішувати її на практиці, застосовуючи при цьому той чи інший метод, що найбільш придатний за даних умов та у даний час, тобто є адекватним. Тому другою важливою якісною ознакою компетентності є гнучкість діяльності, що забезпечує її адекватність до існуючих реалій та очікуваних результатів.

3. Компетентного керівника ЗНЗ виділяє здібність серед розмаїття можливих рішень обирати найбільш оптимальне, аргументовано відхиляти сумнівні, ефектні, але не ефективні рішення, що забезпечується розвиненим критичним мисленням особистості керівника [8].

Враховавши думку науковця, ми пропонуємо для формування професійної компетентності у підготовці студентів магістратури за спеціальністю: «Управління навчальними закладами» здійснити наступне:

- визначити зміст навчальної діяльності, що забезпечує рівень управлінської компетентності керівників ЗНЗ;
- встановити послідовність та взаємозв'язок між процесами та етапами, що здійснюються в навчальній діяльності студентів магістратури за спеціальністю: «Управління навчальним закладом» ;
- забезпечити використання інформації, необхідної для підтримки режиму навчальної діяльності студентів магістратури за спеціальністю: «Управління навчальним закладом»;
- створити середовище, в якому педагогічні та науково-педагогічні працівники постійно залучені до визначення та ефективної реалізації цілей, завдань, ресурсів і видів діяльності;
- відслідковувати, вимірювати й аналізувати процеси та заходи, необхідні для досягнення запланованих результатів підвищення професійного рівня студентів магістратури;
- визначити критерії і методи ефективної роботи й управління.

Висновки. На основі проведеного пошуку встановлено, що в процесі швидкісних соціально-економічних та техніко-технологічних змін навчання в магістратурі за спеціальністю «Управління навчальним закладом» стає важливою освітньою галуззю щодо забезпечення професійної підготовки керівників навчальних закладів та адаптації їх до нових умов управлінської діяльності. Професійна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу – це сукупність необхідних для ефективної професійної діяльності систематичних науково-філософських, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, предметних та соціально-функціональних знань і умінь, відповідних особистісних якостей. Проведене дослідження не вичерпує проблеми формування управлінської компетентності керівників ЗНЗ, а передбачає продовження науково-пошукової роботи. Ми ставимо перед собою завдання створення моделі управлінської компетентності керівника ЗНЗ яка б відбивала б складні процеси реформування та модернізації освіти на основі вивчення, відбору, структуризації форм та видів навчальної діяльності у студентів магістратури за спеціальністю «Управління навчальним закладом»; розглядалася б як система взаємопов'язаних компонентів (складових), що забезпечує рівень професійної підготовки для досягнення стандарту управлінської діяльності директора школи та подальшого творчого розвитку.

Список використаних джерел

1. Василенко Л. В., Гришина І. В. Професійна компетентність керівника школи / Л. В. Василенко, І. В. Гришина. – Х.: Вид.група «Основа», 2006. – 208 с.
2. Гелбутівська Т. Алгоритм розвитку життєвої компетенції [Текст]: круглий стіл / Т. Гелбутівська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003 – № 3. – С. 74-75.
3. Делор Ж. Образование: сокровище / Ж. Делор. – UNESCO, 1996.

4. Деркач А. А. Профессиональное самосознание руководителей образовательных учреждений: теория, методология, практика / А. А. Деркач, О. В. Москаленко. – М. : РАГС, 1999. – 578 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук.
– К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
6. Луценко Л. И. Компетентностная модель повышения квалификации директора школы / Л. И. Луценко // Педагогика. – 2005. - № 3. – С. 61-68.
7. Маслов В. І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: навч. посіб. / В. І. Маслов. – Тернопіль : Астон, 2007. – 150 с.
8. Мельник В. К. Теоретичні засади формування фахової компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної педагогічної освіти / В. К. Мельник // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 1. – С.85-88.
9. Освітній менеджмент : навч. посіб. / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
10. Підготовка керівника навчального закладу до управлінської діяльності в ринкових умовах : навч. посіб. / [А. І. Чміль, В. І. Маслов, Г. А. Дмитренко, Г. В. Єльнікова, Г. В. Федоров] / за ред. А. І. Чміля. – К. : Логос, 2006. – 126 с.
11. Підготовка магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.000009 «Управління навчальним закладом». Галузевий стандарт вищої освіти України. – К. : Міністерство освіти і науки України, 2006. – 61 с.
12. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності : теорія та практика : [монографія] / Т. М. Сорочан. – Луганськ : Знання, 2005. – 384 с.

13. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.
14. Шпакина И. Г. Развитие компетентности руководителей школ в вопросах управления персоналом в муниципальной системе образования: автореф. дисс. На соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. Г. Шпакина. – Омск: 2007. – 24 с.
15. Яструбова В. Професійна компетентність директора сільської загальноосвітньої школи / В. Яструбова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. - № 1-2. – С. 188-191.